

КРИТЕРІАЛЬНО-ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ РІВНІВ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

CRITERIA-DIAGNOSTIC INSTANCE OF EVALUATION OF RELATED LINGUISTICS OF YOUNG PRIMARY SCHOOLS

У статті розглядаються та обґрунтовуються критерії та показники оцінки рівнів зв'язного мовлення молодших дошкільників. Розкрито зміст обраних критеріїв, таких як психологічний з показниками мотиваційного інтересу до діалогу, позиції мовця, емоційної виразності; змістовий з показниками достатності словникового запасу, інформативності та цільності; операційний з показниками фонетичної та граматичної правильності, самостійності.

Ключові слова: критерій, показник, мовлення, зв'язне мовлення, дошкільник.

В статье рассматриваются и обосновываются критерии и показатели оценки уровней связной речи младших дошкольников. Раскрыто содержание выбранных критериев, таких как психологический, показателями которого являются: мотивационный интерес к диалогу, позиция говорящего, эмоциональная выразительность;

содержательный критерий с показателями достаточности словарного запаса, информативности и целостности; операционный критерий с показателями фонетической и грамматической правильности, самостоятельности.

Ключевые слова: критерий, показатель, речь, связная речь, дошкольник.

The article considers and justifies the criteria and indicators for assessing the levels of coherent speech of younger preschoolers. The content of the selected criteria is revealed, such as psychological indicators of which are: motivational interest in the dialogue, position of the speaker, emotional expressiveness; a meaningful criterion with indicators of the adequacy of the vocabulary, information and integrity; operational criteria with indicators phonetic correctness, grammatical correctness, independence.

Key words: criterion, indicator, speech, coherent speech, preschool child.

УДК 373.2.016:81-028.31

Гречишкіна І.А.,

аспірант кафедри дошкільної та початкової освіти

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Актуальність дослідження зумовлена новими тенденціями в розвитку системи освіти, сучасними концепціями реформування освіти в Україні в напрямі всебічного розвитку особистості, реалізація яких повинна забезпечити вільне володіння державною мовою, утвердження її гуманістичної парадигми, яка основним вектором прогресивного розвитку суспільства проголошує гармонізацію природи й соціуму, свободи й відповідальності особистості, загальнолюдських і національних цінностей. На необхідності реалізації соціального замовлення на формування національно свідомої, активної, духовно багатой мовної особистості в системі освіти загалом і дошкільної освіти зокрема наголошено в Законах України «Про освіту» від 2017 року «Про дошкільну освіту», в Базовому компоненті дошкільної освіти щодо її модернізації, використання етнопедагогічного й сучасного вітчизняного та зарубіжного досвіду навчання мови з урахуванням провідної ролі усного мовлення в психічному розвитку дітей. У класичній і сучасній лінгводидактичній науці рівень мовлення вважається одним з основних показників розумового розвитку дитини.

Дошкільний вік науковці вважають сенситивним періодом, оскільки в цьому віці дитина більше чутлива до мовної та мовленнєвої інформації (О. Запорожець, Ф. Сохін, О. Ушакова та ін.). У центрі нашої уваги – розвиток мовлення дітей молодшого дошкільного віку.

Аналіз досліджень і публікацій. Особливості становлення, формування та розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку були

предметом дослідження вчених різних галузей: психологія (Л. Виготський, О. Лурія, Г. Леушина, Ж. Піаже, С. Рубінштейн, Д. Ельконін та ін.), психолінгвістів (Л. Калмикова, М. Рождественский, Т. Ушакова, Л. Щерба, Н. Харченко тощо), педагогів (В. Захарченко, Е. Короткова, Н. Кузіна, Є. Тихеева, Д. Фесенко та ін.), лінгводидактів (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Л. Паламар тощо).

Метою статті є визначення критеріїв та показників розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Аналіз останніх публікацій дав змогу з'ясувати, що проблема розвитку мовлення вивчалася фахівцями в різних аспектах, а саме: психологи (Л. Виготський, О. Лурія, Г. Леушина, С. Рубінштейн, І. Синиця), психолінгвісти (І. Зимня, О. Леонтєв, Т. Ушакова, О. Шахнарович), методисти (А. Богуш, М. Вашуленко, Л. Ворошніна, Н. Гавриш, В. Захарченко, А. Зрожевська, Е. Короткова, Н. Кузіна, Н. Луцан, О. Саприкіна, Г. Чуйкова).

Насамперед, необхідно визначити зміст поняття «критерій». В енциклопедичних виданнях критерій (від грец. *kriterion* – «мірило оцінки») трактують як ознаку, підставу для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило для визначення, оцінки предмету чи явища [1, с. 149]; підстава для оцінювання або класифікації чогось [2, с. 211].

Вимірник або еталон, який використовується в педагогічних дослідженнях поняття «критерій», розглядається як ознака, за якою можна оцінити та зробити порівняльний аналіз педагогічного явища, процесу тощо. А. Галімов вказує, що критерій вира-

жає найзагальнішу, оптимальнішу сутнісну ознаку, за допомогою якої здійснюють оцінку, порівняння реальних педагогічних явищ, певних ознак, при цьому ступінь вияву, якісну сформованість, визначеність критерію визначають у конкретних показниках, для яких, у свою чергу, характерна окрема група ознак і прикмет [3, с. 93]. Так, Л. Путляєва, аналізуючи проблеми професійного навчання, визначає критерії як «міру оцінювання досліджуваного явища та тих змін, які відбулися в розвитку особистості в цілому в результаті експериментального навчання та виокремлених педагогічних умов, за яких визначена гіпотеза відповідає чи не відповідає результатам експерименту» [4, с. 37].

Аналіз психологічних джерел свідчить, що «критерій – це один із засобів для судження, ознака, на основі якої робиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь; мірило судження та оцінки, основна ознака, за якою одне рішення обирається з багатьох можливих» [5].

У психолого-педагогічній літературі (С. Гончаренко [6, с. 163], І. Дичківська, С. Сисоєва) поняття «критерій» розглядається як: набір якісних характеристик, які використовуються для висловлення судження щодо процесу, результату процесу або як інструмент оцінювання; ознака, на підставі якої дається оцінка будь-якого явища, дії; ознака, взята за основу класифікації; ознака, завдяки якій відбувається оцінка, визначення або класифікація явища чи процесу; показник, що характеризує властивість (якість) об'єкта, оцінювання якого можливе за одним зі способів вимірювання або за експертним методом.

Показник, у свою чергу, – це певний стан або рівень розвитку досліджуваного об'єкта за виділеним критерієм. За словником української мови «показник» – це свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь [7].

Головні ознаки та характеристика показника – це конкретність, чіткість, можливість їх виміряти, гнучкість, адаптивність, здатність відобразити всі можливі зміни об'єкта, результативність [8].

Таким чином, під поняттям «показник» ми розуміємо доказ, ознаку, властивість, прояв, свідчення, що можуть спостерігатися, та завдяки яким можна об'єктивно оцінити якісь досягнення, котрі підлягають вимірюванню.

Аналізуючи праці вчених, можемо сказати, що попередня робота з окремих питань розвитку мовлення, наприклад над збагаченням словника, проводилася ще з раннього дитинства (Н. Аксаріна, А. Богуш, Л. Глухенька, О. Жильцова, М. Кольцова, Н. Ладигіна, Г. Ляміна, Т. Науменко, М. Попова, Г. Розенгардт-Пупко, О. Саприкіна, О. Смирнова, Ф. Фрадкіна, С. Цейтлін). Так, О. Саприкіна в дисертаційному дослідженні під час визначення актив-

ного мовлення дітей третього року життя запропонувала використовувати такі критерії, як розуміння мовлення, інтерес до мовлення, активне мовлення [9]. Дотримуючись думки автора, що успішність розвитку мовлення дитини залежить, насамперед, від інтересу до мовлення оточуючих, то «включення» до розмови, бажання підтримувати дискусію, самостійність дитини у викладі власної думки, ініціативність та вміння констатувати власні дії є найголовнішими показниками для розвитку зв'язного мовлення молодшого дошкільника.

Виходячи з вищезазначеного, ми виділили такі критерії розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого дошкільного віку: психологічний, змістовий та операційний. Прокоментуємо зроблений вибір.

Погоджуючись з думкою зазначених педагогів, першим критерієм розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого дошкільного віку було обрано психологічний, оскільки зацікавленість у розмові, повідомлення певних фактів однією людиною іншій, емоційна виразність під час спілкування мають надзвичайно важливе значення для дитини, бо вона тільки починає відкривати для себе багатоманітний світ.

Цей критерій представлено такими показниками: мотиваційний інтерес до діалогу, позиція мовця, емоційна виразність.

Виокремлення змістового критерію розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого дошкільного віку зумовлено тим, що ми повинні визначити, наскільки є достатнім словниковий запас дитини для підтримки бесіди, яку змістову наповненість та який характер висловлювань несе мовлення дитини, тобто інформативну чи номінативну. Також під час вибору цього критерію ми спиралися на необхідність диференціювати репліки дитини на розгорнуті (складаються з двох або більше речень) і нерозгорнуті (виражені одним реченням).

Підкреслимо важливість досліджень Л. Шадріної, яка пропонувала спиратися на виховання інтонаційного чуття, дикції, темпу мовлення, оскільки в цих уміннях закладена найбільш важлива умова становлення зв'язного мовлення. Автор зазначила, що в рішенні задач формування словника дитини на перше місце треба висунути роботу над смисловою стороною слова, оскільки розуміння дітьми значення слів та їх відтінків є передумовою повноцінного мовленнєвого спілкування [10]. Тому вибір змістового критерію дуже актуальний.

Серед показників змістового критерію ми визначили: достатність словникового запасу, інформативність та цільність.

Виділяючи мотивацію до мовлення та словниковий запас дитини, третьою необхідною умовою для зв'язного мовлення є правильність та насиченість мовлення різними частинами мови. Тому пропонуємо розглянути три ключові напрямки психолого-педагогічних досліджень дитячого мовлення, які

виокремлювали вітчизняні вчені Ф. Сохін та О. Ушакова: це структурний, що передбачав вивчення фонетичного, граматичного та лексичного аспектів; функціональний, пов'язаний з дослідженням особливостей формування навичок володіння мовленням, і когнітивний, спрямований на вивчення елементарного усвідомлення дітьми явищ мовлення й мови [11].

Сформованість усіх компонентів мовленнєвої системи формує правильне мовлення дитини. Тому, щоб виявити фонетичну та граматичну правильність мовлення та самостійність, ми обрали операційний критерій, який характеризує рівень особливостей мовлення дітей молодшого дошкільного віку.

Серед показників операційного критерію ми пропонуємо використовувати такі: фонетична правильність, граматична правильність, самостійність.

Визначені критерії та показники зумовили вибір діагностичного інструментарію. Коротко розглянемо діагностичні методики вивчення особливостей розвитку мовлення молодших дошкільників.

Інтерес до діалогу, позиція дитини в якості мовця, емоційна виразність мовлення дітей перевірялися за методиками, спрямованими на визначення бажання дитини підтримувати дискусію з іншим; характеризувати її позицію мовця; з'ясувати, чи ініціює свої дії дитина з іншим мовцем, та виявити вміння виконувати мовленнєві інструкції. Так, у розробленій методиці виявлення особливостей мовлення дітей молодшого дошкільного віку ми пропонуємо ініціювати дитину до розмови, використовуючи нову для дитини яскраву картинку, але закривати та відкривати, провокуючи дитину на розмову, зацікавлюючи її подивитися, що намальовано.

Діагностичні методики за змістовим критерієм передбачали виявлення достатності словникового запасу, оцінку інформативності та насиченості мовлення, відповідність мети висловлювання. З цією метою пропонуємо взяти іграшку – собаку з бантиком, просили дитину розповісти про неї, назвавши те, що вона бачить.

З метою оцінки особливостей розвитку зв'язного мовлення молодших дошкільників за операційним критерієм було розроблено низку методик для перевірки показників за цим критерієм. Коротко охарактеризуємо їх.

Оцінка фонетичної правильності слів та звуків відбувалася за методикою О. Максакова. Для оцінки мовлення за показником «граматична правильність» пропонуємо використовувати набір картинок із зображеннями в однині та множині. Дітям ставили запитання, що передбачали вживання слів у різних граматичних формах. Остання діагностична методика задля перевірки самостійності мовлення дитини передбачала ведення за розробленою схемою протоколу спостереження за мовленнєвою активністю дитини в різних видах діяльності.

На основі критеріїв і показників мовленнєвого розвитку, аналізу одержаного експериментального матеріалу було схарактеризовано п'ять рівнів розвитку зв'язного мовлення у дітей четвертого року життя: достатній, вище середнього, середній, нижче середнього, низький, які будуть охарактеризовані в наступних дослідженнях.

Висновки. Таким чином, для виявлення рівнів розвитку зв'язного мовлення у дітей четвертого року життя нами було виявлено три критерії: психологічний з показниками мотиваційного інтересу до діалогу, позиції мовця, емоційної виразності; змістовий з показниками достатності словникового запасу, інформативності та цільності; операційний з показниками фонетичної та граматичної правильності, самостійності.

Перспектива подальшого дослідження полягає в розкритті особливостей зв'язного мовлення молодших дошкільників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Изд. центр «МарТ», 2005. 174 с.
2. Новый тлумачний словник української мови / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. К.: Аконті, 1998. 351 с.
3. Галімов А.В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом. Хмельницький: Вид-во НАДСПУ, 2004. 376 с.
4. Путляева Л.В. Современные психолого-педагогические проблемы профессионального обучения. М., 1990. 170 с.
5. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
6. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
7. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР; Інститут мовознавства; за ред. І. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 8. 343 с.
8. Самборська О.В. Критерії, показники та рівні готовності магістрів технологічної освіти до моніторингу навчальних досягнень студентів. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки, реалії та перспективи. 2015. Випуск 5. С. 239–244.
9. Саприкіна О.В. Методика розвитку активного мовлення дітей третього року життя у процесі художньо-предметної діяльності: дис. ... канд. наук: 13.00.02. 2008.
10. Шадріна Л.Г. Формирование предпосылок связной речи у детей младшего дошкольного возраста: дисс ... кандидата педагогических наук: 13.00.01. НИИ дошкольного воспитания. Москва, 1990. 179 с.
11. Сохін Ф.А. Психолого-педагогические основы развития речи дошкольников. М.: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2002. 224 с., Ушакова О.С. Речевое воспитание в дошкольном детстве. Развитие связной речи: дис. ... д-ра пед. наук. М., 1996. 364 с.